

ELS MALNOMS D'ALFARAR

M.ª Empar PUCHADES PASTOR
(«La Fornereta»)

Aquest estudi és un intent de recollir els malnoms de la vila d'Alfara, situada a quatre quilòmetres al sud de la capital de l'Horta, coneguda pels municipis veïns com el poble de «Els Agarrats». Un intent, perquè tenim la certesa que són inesgotables; sempre ens deixariem malnoms més o menys antics per incloure, puix la seua fertilitat no ha deixat de sorprendre'ns, i a més a més, hauríem de preguntar repetides vegades a tots els habitants autòctons pels malnoms que coneixen, amb el fi que ens digueren tots els que en saben.

Hi hem inclòs renoms en ple ús, d'altres que recorden les persones majors, els portadors dels quals ja no viuen; i per últim, malnoms moderns que han creat colles de jóvens, car s'observa en ells un nou ressorgir d'aquest element que aconpleix tan fidelment la seua funció d'identificar; aquestos però, són pocs en nombre i de coneixença molt limitada.

Alfara té actualment un total de 20.153 habitants, tanmateix hem de tenir en compte que el component d'immigrants és elevadíssim, per la qual cosa el nombre dels renoms no està equilibrat en proporció als habitants¹.

Entrant ja al terreny purament lingüístic ens permetem de fer algunes observacions, que, si bé extretes a mesura que s'anava confeccionant el present treball, s'adiuen amb les característiques generals que envolten el món dels malnoms. D'antuvi demanem disculpes per la llarga classificació i dintre d'ella la subclassificació, que potser esgoten la paciència del lector; no obstant, s'han fet seguint un intent clarificador adaptat al rendiment dels malnoms alfarençs, que no deixa per això d'ésser una divisió incompleta i subjectiva. Dir també, que en més d'una ocasió ens hem trobat en pugna entre la normativa i la parla viva, situació normal tractant-se d'un fet lingüístic tan popular. Per estar a bé amb les dues hem fet concessions tant a l'una com a l'altra.

Retornant a les observacions a què fèiem referència són les següents:

1.— És general el diminutiu en el pas dels renoms de pares a fills (*Calo > Calet*); la feminització si es tracta d'una dona (*Jaumeta*); la pluralització per designar una família o àdhuc un sol membre d'aquesta (*Serafins*); i menys freqüent és la masculinització (*Rebeco*).

(1) Com a xifres indicatives mostrarem el ràpid augment de la població en uns anys determinats: any 66:5.227; 67:6.031; 68:7.118; 69:9.232; 70:13.238. Aquest progressiu augment és conseqüència de la vinguda d'immigrants d'Albacete i d'Andalusia entre altres.

2.— En reiterades ocasions d'un mateix malnom es donen diferents versions a l'hora d'explicar el seu origen, com és el cas de *Caviles*: —Perquè cavil·lava a la Marjal; —Tenia la intenció de tallar-li el coll al que havia pujat la contribució i un amic li va dir: «No cavil·les, el que posen ja no ho lleven».

Són molts els que et donen compte del significat d'un renom (que precisament no és el seu) i en la seua descripció es trasllueix una certa ficció que arranca del que li suggereix el malnom en qüestió. En aquestos casos hem recollit la que més harmonitza amb la lògica.

A la multiplicitat de versions n'afegim una altra: és prou general el fet que una sola persona tinga dos, tres i quatre malnoms, encara que sol ser coneguda per un d'ells.

Ocorre amb freqüència que en els matrimonis s'imposa per als dos cònjuges el malnom d'un d'ells, i queda en el silenci el de l'altre si és que en tenia.

3.— Alfafar pateix, i no poc, una forta castellanització que es deixa entreveure en el que ara ens ocupa, alguns han adoptat la fonètica valenciana (*Sapatos, Corason*) mentre que d'altres són plenament castellans (*Hueso, Soldadito de cartón*).

4.— A l'apartat «Calaix de sastre» hem inclòs aquells de difícil catalogació i els d'origen desconegut. El desconeixement es deu a dues causes: —per ignorància de les persones que el duen; —per silenciament exprés o latent dels seus portadors.

Quant a la segona causa respectem els seus motius ja que som conscients que alguns renoms poden molestar els seus propietaris; però únicament volíem fer la primera compilació i com més completa, millor, del nostre poble².

5.— Com en la majoria dels pobles, al nostre també sabem de l'existència de dos motejadors de principi de segle, el nom dels quals el reservem per desig exprés de la família. Els malnoms creats per ells no han passat al domini públic, s'han conservat però, en una llibreta a la qual no hem tingut accés.

6.— Mentre que alguns jóvens reactiven l'existència del sobrenom, la població més adulta el veu com una reminiscència del passat que va perdent la seua raó d'existir (que no el seu ús) a mesura que passa el temps. La seua valoració es veu surant entre opinions encontrades: els que pensen que és graciós, amable, forma part del nostre passat, i planyen la seua pèrdua progressiva; enfront dels que el veuen com un tret de societats incultes i endarrerides³.

Passem ja a la classificació feta en base al seu origen i significat, explicant únicament els malnoms més interessants.

A) El malnom es refereix a una especificitat constant:

- (2) Esperem que ningú no es moleste de veure-hi recollit el seu sobrenom, puix és un més dels del poble i per tant és lícit que hi aparega. A més, el fet de silenciar-lo podria ésser claríssimament un motiu per trobar-lo en falta i contràriament donar-li més popularitat. Res més lluny de les nostres intencions que molestar a ningú amb la inclusió del seu renom.
- (3) Abans de submergir-nos en el cos de l'estudi, transcrivim dues cançonetes populars, desconegudes per a la generalitat d'alfafarencs, les quals revelen la forta vitalitat del malnom a principi de segle:
«Rebenta de sentiment
Ineseta la Bolora».	Póncio el Rullo i Ambrosiet,
Uiset el de la Pereta i Parròquia,
Serranet i Perot,
Ascoto i Santero,
«El mestre de la comparsa,
té d'ofici Sabater,
portem de solista al Gat
y a un tal Enrique l'Obrer,
Pasqual de Xulla i Caseta,	Caragol, Blanco i Maton,
i Xulla el Sedavineró
que fa carasses a tots».

1. Derivats de noms propis i cognoms

1.1. Noms propis (a: noms, b: derivats, c: noms compostos, d: afebliment vocals àtones, e: afèresi)

a) Arnau, Bartola, Batisto, Benigna, Bibiana, Bienvenida, Bonifàcia, Camilo, Càndia, Carlos, Cirilo, Don Pedro, Donís, Emilio, Evaristo, Felcío, Felip, Fidel, Gabino, Maravilla, Miquela, Narciso, Patrício, Patrocínia, Paula, Pere, Póncia, Roc, Roseldo, Salvaora, Terència, Valentina.

b) Andresos, Angeleta, Blaiot, Felipet, Jaumeta, Marianica, Martino, Paulinet, Pedron, Pe-pós, Ramonet, Serafins, Teresica, Ursuleta, Valesa¹.

c) Colau el de la Barraca, Uardet el de Xerra, Mingo el de la Polla, Toni Vicent del Pont.

d) (H) Ilena.

e) Calar², Calet³, Forós⁴, Ginio, Goret, Gorets, Gori, Gosti, Milieta, Minta⁵, Nardet⁶, Nàsio, Nelot, Polònia⁷, Querrín⁸, Sidora⁹, Sisto, Tòfol, Tono, Xima.

1.2. Cognoms (a: cognoms, b: metàtesi, c: femenítzació, d: reducció)

a) Aliaga, Alonso, Barrera, Cabrera, Calero, Casany, Cora, Cuallà¹⁰, Cubells, Esquefa, Ginner, Guillen, Lara, Lliri, Mascarella, Massip, Minyarra, Molina, Mompó, Navarrete, Pateu, Per-ruxa, Reig, Ros, Santa Rita, Santalla, Sarso¹¹, Segarra, Sòria, Tellols, Xàfer, Xeliu, Xilet.

b) Lavi el Moreno¹².

c) Crespa, Ripolla, Ruixa.

d) Cubit¹³.

2. Relacionats amb oficis i activitats (a: oficis, b: institucionals, administració, c: religiosos, d: empren el nom de l'objecte)

a) Anguilera, Apotecari, Ballaora, Barber, Barqueret, Basculeres, Bombero, Bordaora, Boter, Botifarrera, Cabrero, Cacaer, Cadirer, Cafetera¹⁴, Calciner¹⁵, Camisera, Canariero, Canona¹⁶, Caragolero, Carboner, Carnisser, Carrero, Carreter, Cartero, Cigarrera, Cistellera, Coeter, Cotra¹⁷, Cristaller, Cuiner, Embassaor, Espardenyera, Esporgaor, Estanquer, Estudiant, Fari-

(1) Com que hi havia molts Valero, el nom de Valesa permetia diferenciar-se'n.

(2) De Pasqualo > Calo. En nàixer el seu fill deien «Quin Calai més fi».

(3) Pasqualet.

(4) Simforós.

(5) Visantet > Mintet > Minta.

(6) Leonardet.

(7) Apolònia.

(8) Paquirrín.

(9) Isidora.

(10) Cuallado.

(11) El cognom és Zarzo.

(12) Inversió de Vila.

(13) Reducció de Cubells.

(14) Feia el café en el cafetí ubicat antigament a la plaça.

(15) Venia calç.

(16) Es dedicaven a fer canons d'escopeta.

(17) Pertany a una família de carnisser, té el significat de «bon tallaor».

nera, *Farmacèutic, Femater, Moliner, Músic, Obrer, Olivero, Organista, Ouero, Pablanquer*¹⁸, *Paeller, Paler, Panquemaera, Patero*¹⁹, *Paquetera, Pardalista, Pastisser, Picaor, Pintor, Planxaora, Plataneros*²⁰, *Polero, Pouero, Practicant, Rajolera, Rifero*²¹, *Sabater, Samarrera, Sariera, Sastre, Sereno, Serraor, Sombrerera, Tabaler, Tallaora, Taüter, Teixidor, Tender, Tintorera, Tramusser, Tramviero, Vaquero, Verduler, Xoricero.*

b) *Alcaldet*²², *Alguasil, Alguasilet*²³, *Cevilera*²⁴, *Diputat, Ordenari.*

c) *Capellana, Flaessa, Paborde, Pelegrí, Pixaltars*²⁵, *Retora.*

d) *Bota, Canelo*²⁶, *Cuartilla*²⁷, *Garitera*²⁸, *El de la Flor, El del Gel, El de l'Oli, La de la Carn de Cavall, La de la Gallina, Peroles*²⁹, *Polea, Turró.*

3. Referents a característiques físiques (a: cap, cara, cabell, ulls, dents, boca, nas, mans, parts genitals, cames i altres; b: defectes i deformacions; c: particularitats en el parlar; d: bellesa i lletgesa; e: aspecte general)

a) *Cabut, Caldero, Caparrí, Cap de Melona, Cap de Suro, Cap Llarg, Cara de Cabra, Cara de Circo, Cara Tacà, Carassa, Cabellos, El Rullo, Grenya, La Monyo, Moreneta, Pelat, Peluda, El Morenet d'Alfàfar, El Morenet de la Xota, «Le Petit Rouge», Moreno de Cama, Ull de Cotna, Ulls de Pésol, Ullots, Xino, Dentoles, Palut, Bocuda, Bocut de Perança, Narípia, Nas, Nassa, Nassut, Xato, Xato Batisto, Xato Guillen, Manitas, Manotes, Surdo, Figa de Ferro, Pelila, Piu de Ferro, Cama, Cametes, Camota, Moreno de Cama, Poteta, Cella, Corason, Hueso, Maluca, Set Esquenes, Tripa.*

b) *Coixo, Curret, El Cego Rata, El de les Ulleres*³⁰, *Gepa, Geperut, Manco, Sord de la Gallinera, Tort.*

c) *El Tarta, Farfall, L'Alemà, Quiqueretes*³¹.

d) *Maco, Miss Alfafar, Tia Reganyà, Ratat.*

e) *Formi*³², *Minano*³³, *Moreta, La Mona, Meneos, Sagalet, Tatxa*³⁴, *Tia Amparotes, Tio Botija, Tio Pi, Xota, As de Bastos*³⁵, *Bastonot*³⁶, *Copirra*³⁷, *Espaiilla*³⁸.

4. Noms de colors

*Blanca*³⁹, *Blanco*⁴⁰, *Blanquilla, El Roig de les Atxes, El Roig de les Caneles, El Roig de l'Estudiant, La Roja de Benitet, La Roja de la Felícia, La tía Blanca, La Tía Roja.*

(18) Amb una cistella anava pel carrer dient: «Pa blanc i rosquilletes!».

(19) Venia els «patos» que agafava a la Marjal.

(20) Un membre d'aquesta família rep també el sobrenom de Platita.

(21) Venia paperetes de rifa.

(22 i 23) Possats amb ironia.

(24) Algú de la seua família pertanyia a la Guàrdia Civil.

(25) Portava la creu en les processons.

(26) Venia candeles.

(27) Ven pinso, i una de les diferents varietats rep aquest nom.

(28) Estava a la garita de l'estació.

(29) Feien i arreglaven perols.

(30) Era dels pocs que portaven ulleres, i a més les duia sempre.

(31) No parlava molt clar, en començar a parlar deia «qui, qui...».

(32 i 33) De baixa estatura.

(34) Alta i prima.

(35 - 38) Referits a un grup d'amigues, atenent el seu físic.

(39 i 40) Pertanyen a famílies diferents.

5. Informen sobre l'origen del portador (topònims)

Andalús, Belga, Benetussera, Bugarri⁴¹, Cartagenera, Catarrojí, De l'Hort del Serraor, El de l'Alcra Nova, El del Pi⁴², El de la Taberna, la Cantonera, la de la Tenda, La de l'Horta, La del Motoret, La Francesa, La Melilla⁴³, La Tia Maria la del cantó, Manyo, Murciano, Nulera, Rabisanxo⁴⁴, Salera⁴⁵, Serrana, Sollaner, Tejera⁴⁶, Torrentí, Torrero⁴⁷, Villalba⁴⁸, Xestana, Xurra.

6. Animals i plantes

6.1. Animals (a: ocells, b: peixos, c: insectes, d: aviram, e: bestiar i animals domèstics, f: mamífers i animals no domèstics, g: altres)

- a) *Cagarnera, Paloma, Parotet, Tia Paloma.*
- b) *Anguila, Granota, Granotes, Sardina, Tenconet⁴⁹.*
- c) *Poll, Puça.*
- d) *Gallineta, Gallo, Pollo, Pollot.*
- e) *Corder, Gata Morena, El Gat, Tio Gat, Vacarroja⁵⁰, Tito⁵¹.*
- f) *Ardilla, Mono, Rata.*
- g) *Caragol, Cuc, Cucà.*

6.2. Plantes

Morera⁵², Parra, Xop, Xopera.

7. Tenen relació amb personatges famosos (a: nacionals, b: estrangers, c: de ficció).

a) *Bartali⁵³, Granero⁵⁴, Guerra⁵⁵, Marculeta⁵⁶, Pericàs⁵⁷.*

-
- (41) De Bugarra.
 - (42) De l'Alqueria del Pi d'Alfatar.
 - (43) Procedia del carrer Melilla de València.
 - (44) De l'Alqueria de Rabisanxo d'Alfatar.
 - (45) Del Saler.
 - (46) De Tuéjar.
 - (47) Prové de La Torre.
 - (48) Procurador de la finca que està en el tancat de Villalba.
 - (49) És molt xicotet.
 - (50) Jugant amb els amics feia de vaca i tenia el cabell roig.
 - (51) Criaven titos.
 - (52) A la porta de sa casa hi havia una morera.
 - (53) Solien dir-li: «vas més que Bartali» (ciclista).
 - (54) Li semblava al torero Granero.
 - (55) Quan torejava el comparaven amb El Guerra.
 - (56) Jugava al futbol com el futbolista basc Marculeta.
 - (57) Torejava a l'estil de Pericàs.

- b) *Faruc*⁵⁸, *La Kennedy*.
- c) *Blancanieves*, *King-Kong*, *Tin-Tin*⁵⁹.

8. Referents al caràcter (a: virtut, b: valentia, c: avarícia, d: viciositat, e: tossuderia, f: parleria, g: brutícia, h: força física, i: altres).

- a) *Casta*⁶⁰, *Castes*⁶¹, *Déu*⁶², *Just*, *Nostre Senyor*⁶³, *Santa*.
- b) *Capità*, *Home de Carrasca*, *Home de Ferro*, *Trenca-Rayos*.
- c) *Amarguets*, *Cèntim*.
- d) *Borratxo*, *Xamera*⁶⁴.
- e) *Piedrecita*, *Soca*.
- f) *La Ràdio*, *Mentirola*, *Mentira Latente*.
- g) *Cagallona*, *Cagarcillo*, *Cagarritanes*, *Flare-Taques*, *Pixona*, *Ronya*, *Tinyós*.
- h) *Bruto*, *Soldadito de Cartón*, *Tomba-Barcos*⁶⁵.
- i) *Bailona*, *Bossa*⁶⁶, *Caviles*, *Jornalero senyorito*, *Malagaia*⁶⁷, *Mamó*⁶⁸, *Mele*⁶⁹, *Millonària*⁷⁰, *Parrandá*⁷¹, *Plomi*⁷².

9. Situació familiar de l'individu

Abuelita, *Abuelota*, *Bessona*, *Madrecita*, *Maret*, *Menut de Caseta*, *Papi*, *Repes*⁷³, *Tato*, *Tieta*.

10. Derivats d'objectes inanimats (a: objectes, b: vestimenta i complements, c: instruments musicals, d: menjars)

- a) *Catxirula*, *Esquellot*, *Mocaoret*, *Perolito*.
- b) *Capot*, *Manegueta*, *Pana*⁷⁴, *Sapatos*, *Tacona*, *Xopi*⁷⁵.
- c) *Guitarró*, *Trompa*.

(58) Li agradava viure bé, com el rei Faruc d'Egipte.

(59) Té el cabell com aquest personatge.

(60 i 61) Són malnoms de famílies distintes.

(62 i 63) Fan referència a una mateixa persona, emprats en sentit irònic.

(64) Li ho digueren de jove quan començà a fumar.

(65) Té tanta força que podria tombar un barco.

(66) Significa 'tranquil'. Ara diem *Bossa* però quan li'l posaren deien *Bossut*.

(67) Tenia mal geni.

(68) Per la seua afició a mamar després d'èdat.

(69) Li agradava molt el dolç.

(70) La família portadora és la més rica del poble.

(71) Sempre estava a punt d'anar de festa.

(72) Persona pesada.

(73) Són bessons.

(74) Quan anava a treballar portava pantalons de pana.

(75) El xiquet tot content exclamava: «Ma mare m'ha fet un jupí» (en lloc de jupetí). Després ha adoptat la fonètica apitxada.

d) *Botifarro*⁷⁶, *Cacau*, *Canella*, *Cansalà*, *Carlota*, *Coco*, *Dàtil*, *Fesola*, *Mirollo*⁷⁷, *Morella*⁷⁸, *Pereta*, *Perota*, *Rabanito*, *Rosegó*, *Safran*, *Sardina*, *Tia Poma*, *Xufeta*, *Xulla*.

11. Títols nobiliaris

Condesa, *Marqués*, *Reineta*⁷⁹, *Tio Baron*.

12. Ètnies

El Gitano, *El Negre*, *Moro*, *Quitano*.

B) El malnom es refereix a una anècdota, una situació no constant, un fet de paraula
(a: fet anecdòtic, b: situació no constant, c: fet de paraula).

a) *Gamber*⁸⁰, *Furtamatxos*, *Matacaballos*, *Menjamerdes*, *Rebeco*⁸¹, *Samaritano*⁸², *Tallarabos*.
b) *Enguilero*⁸³, *Nadales*⁸⁴, *Orso*⁸⁵, *La Penya*⁸⁶.
c) *Boniqueta*⁸⁷, *Caviles*⁸⁸, *Colo*⁸⁹, *El Hombre del tiempo*⁹⁰, *Llevant*⁹¹, *Matanda*⁹², *Motxilla*⁹³, *Parot*⁹⁴, *Perilla*⁹⁵, *Tio Hores*⁹⁶, *Tio Hostia*⁹⁷, *Tirana*⁹⁸, *Triquitró*⁹⁹, *Susto*¹⁰⁰.

-
- (76) Li demanà un botifarró a sa mare i aquesta li'n penjà un rastre i va eixir al carrer.
(77) Vol dir «mig pa».
(78) Posà una morella en la paella.
(79) El seu masculí és Reio.
(80) Comprà un cavall a un home que tenia de malnom Gamber.
(81) Actuà en una obra de teatre amb el paper de Rebeca.
(82) Va eixir de samaritana en una processó.
(83) Un grup de toreros anava a sa casa de tant en tant i els convidava a all i pebre.
(84) Els seus cosins venien a la festa del poble i obrien la processó muntats en llurs cavalls.
(85 i 86) Eren els noms dels seus bars.
(87) No acceptà el seu pretendent i aquest li digué: «Com eres tan boniqueta».
(88) Decidit a tallar-li el coll amb la corbella de desbarbar al que havia pujat la contribució, un amic li digué: «No cavil·les, lo que posen ja no ho lleven».
(89) Quan era infant son pare l'anomenava *Piccolo* > *Colo*.
(90) Sempre parla del temps que farà demà.
(91) Quan li preguntaven quin vent feia sempre contestava «de llevant».
(92) A l'escorxadador li deien: «tu m'atandaràs?», és a dir, em guardaràs la tanda, el torn?
(93) Motl xilla (cridar).
(94) Sovint deia: «Tinc ganes de ser pare per menjar-me una sardina i un ou sencer».
(95) Era sereno i repetia constantment: «A perill de...».
(96) Preguntava contínuament l'hora.
(97) Utilitzava molt aquesta paraula.
(98) Molt estalviador, solien dir-li: «No tira na».
(99) De camí a la Marjal, mentre pensava semblava que deia: «triqui-triqui-trac...».
(100) Anomenats també La Família del Susto. Un dia va dir: «xe quin susto».

C) Calaix de sastre

Abanderao, Baraja, Barajetes, Bengala, Bola¹⁰¹, Bollàs, Bolo¹⁰², Bolora, Borumballa, Caliu, Campaneta, Carnestona, Carrillo, Catarra, Coletor, Conté, Conyera, Corones, Corxo, Cruces, Cudol, Cuell, Cuiro, Felistàpies, Filets, Folina, Forilla, Foro, Hartero, Gatidiana, Guidela, Maton, Mauro, Mauxa, Metxa, Mina, Minates, Mineta, Mondiu, Morontxo, Mossegaora, Mulet, Nitra, Pardet, Pardusa, Parròquia, Patena, Petorra, Pecre, Pilloré, Porro, Quatrous, Rabot, Ratlla, Roquis, Rumba, Saco, Sena, Socarrat, Songa, Tequerill, Tio Cuina, Tite, Tola, Tomello, Toronto, Traca, Xafandí, Xaves, Xoro.

Després d'aquest passeig per la vila d'Alfajar, si més no, pels sobrenoms dels seus habitants, queda patent la influència de L'Albufera i La Marjal tan pròximes i connectades a ella per diversos motius (Tenconet, Anguila, Anguilera, Enguilero, Patero, Triquitró...).

Hem pogut també, veure repetits alguns malnoms en més d'una ocasió, malgrat la contradicció que això implica, ja que es tracta d'un element la funció del qual és identificar. No obstant això, podem assegurar que la seua missió queda, sens dubte, acomplerta.

(101 i 102) Pertanyen a famílies diferents.